

Asia C-124/20

Ennakkoratkaisupyyntö

Jättämispäivä:

5.3.2020

Ennakkoratkaisupyyntön esittänyt tuomioistuin:

Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg (Hampurin osavaltion ylioikeus, Saksa)

Ennakkoratkaisupyyntön esittämistä koskevan päätöksen tekemispäivä:

2.3.2020

Kantaja:

Bank Melli Iran, Iranin oikeuden mukaan perustettu osakeyhtiö

Vastaaja:

Telekom Deutschland GmbH

Hanseatisches Oberlandesgericht

[– –]

V ä l i p ä ä t ö s

Asiassa

BANK MELLI IRAN, Iranin oikeuden mukaan perustettu osakeyhtiö, [– –]
Hampuri

kantaja, valittaja ja valittajan vastapuoli,

[– –]

vastaan

Telekom Deutschland GmbH, [OMISSIS] Bonn

vastaaja, valittajan vastapuoli ja valittaja,

[–]

[–] Hanseatisches Oberlandesgericht – 11. riita-asioiden jaosto – [–] on päättänyt 2.3.2020 seuraavaa:

I. Asian käsittelyä lykätään.

II. Euroopan unionin tuomioistuimelle esitetään seuraavat ennakkoratkaisukysymykset tietyn kolmannen maan lainsäädännön ekstraterritoriaalisilta vaikutuksilta sekä siihen perustuvilta tai siitä aiheutuvilta toimilta suojautumisesta 22.11.1996 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 2271/96 (EYVL L 309, 29.11.1996, s. 1), sellaisena kuin se on muutettuna 6.6.2018 annetulla komission delegoidulla asetuksella (EU) 2018/1100 (EUVL L 199, 7.8.2018, s. 1), 5 artiklan 1 kohdan tulkinnasta: **[alkup. s. 2]**

1. Sovelletaanko asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohtaa vain silloin, kun kyseisen asetuksen 11 artiklassa tarkoitettuun EU:n toimijaan kohdistuu Amerikan Yhdysvaltojen taholta suoraan tai välillisesti annettuja viranomaisten tai tuomioistuinten määräyksiä, vai onko sen soveltamiseksi riittävää, että EU:n toimijan menettelyn tarkoituksena on toissijaisten pakotteiden noudattaminen ilman tällaisia määräyksiäkin?
2. Jos unionin tuomioistuin vastaa ensimmäiseen kysymykseen jälkimmäisen vaihtoehdon mukaisesti: Onko asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohta esteenä kansallisen oikeuden tulkitsemiselle siten, että sopimuksen irtisanova osapuoli voi myös kaikissa tapauksissa ilmoittaa irtisanovansa kestovelkasuhteen sellaisen sopimuskumppanin kanssa, jonka Yhdysvaltojen ulkomaisten varojen valvontavirasto (Office of Foreign Assets Control, OFAC) on ottanut pakotteiden kohteena olevien listalle (Specially-Designated-Nationals-Liste, SDN) – ja siten myös tehdä irtisanomisilmoituksen, jonka motiivina on Yhdysvaltojen asettamien pakotteiden noudattaminen – ilman, että tähän tarvittaisiin irtisanomisperustetta, ja siten ilman, että hänen tarvitsisi selittää ja todistaa riita-asian oikeudenkäynnissä, että irtisanomisilmoituksen perusteena ei ainakaan ole ollut Yhdysvaltojen asettamien pakotteiden noudattaminen?
3. Jos unionin tuomioistuin vastaa toiseen kysymykseen myöntävästi: Onko säännönmukaista irtisanomista, joka on asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdan vastainen, ehdottomasti pidettävä tehottomana, vai täytyykö asetuksen tarkoitus myös muunlaisilla seuraamuksilla, esimerkiksi hallinnollisen seuraamusmaksun määräämisellä?
4. Jos unionin tuomioistuin vastaa kolmanteen kysymykseen ensimmäisen vaihtoehdon mukaisesti: Kun otetaan huomioon yhtäältä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 16 ja 52 artikla ja toisaalta

asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 2 kohdan mukainen mahdollisuus poikkeuslupien antamiseen, päteekö tämä myös siinä tapauksessa, että EU:n toimijaa uhkaa merkittävät taloudelliset menetykset Yhdysvaltojen markkinoilla (tässä tapauksessa 50 prosenttia konsernin liikevaihdosta), jos se jatkaa liikesuhdettaan pakotelistalla olevan sopimuskumppanin kanssa?

P e r u s t e l u t :

Kantaja on iranilainen pankki, joka on perustettu Iranin oikeuden mukaan ja jolla on Saksassa sivuliike, jonka toimipaikka on Hampurissa ja jossa työskentelee 36 työntekijää. Kantajan keskeisenä liiketoimintana on Iranin kanssa käytävän ulkomaankaupan selvittäminen. **[alkup. s. 3]**

Vastaaja on Deutsche Telekom AG:n tytäryhtiö ja yksi Saksan suurimmista televiestintäpalveluja suorittavista yrityksistä, ja sen kotipaikka on Bonn. Konsernin palveluksessa on maailmanlaajuisesti yli 270 000 työntekijää, joista yli 50 000 Yhdysvalloissa, missä noin 50 prosenttia sen liikevaihdosta kertyy.

Asianosaisten välillä on puitesopimussuhde, jonka perusteella kantajalla on oikeus saada saman sopimuksen piiriin kaikki yrityksensä teleliittymät sen eri toimipaikoissa Saksassa. Tämän sopimussuhteen puitteissa kantaja on tilannut vastaajalta useita tuotteita, jotka vastaaja on sen jälkeen antanut kantajan käytettäväksi ja laskuttanut kantajalta. Kantajan sisäiset ja ulkoiset viestintäjärjestelmät Saksassa perustuvat yksinomaan näihin sopimuksiin. Ilman vastaajan suorittamia palveluja kantajalla ei ole – ainakaan tällä hetkellä – mahdollisuutta osallistua liikesuhteisiin Saksassa olevan sivuliikkeensä välityksellä.

Vastaajalle sen liikesuhteesta kantajan kanssa muodostuva kuukausittainen liikevaihto on hiukan yli 2 000 euroa. Kantaja on täyttänyt maksuvelvollisuutensa vastaajaa kohtaan aina määräajassa ja täysimääräisesti.

Sen jälkeen, kun Yhdysvallat oli vuonna 2018 irtisanonut Irania koskevan 14.7.2015 tehdyn sopimuksen (yhteinen kattava toimintasuunnitelma; Joint Comprehensive Plan of Action – JCPA) ja alkuperäiset pakotteet (Iran Transactions and Sanctions Regulations – ITSR) olivat sen vuoksi tulleet uudelleen voimaan, kantaja on merkitty OFAC:n (Office of Foreign Assets Control) pakotelistalle (Specially Designated Nationals and Blocked Person List – SDN). Pakotejärjestelmään kuuluvat osana niin sanotut toissijaiset pakotteet (secondary sanctions), joilla muilta kuin Yhdysvaltojen kansalaisilta kielletään kaikki liiketoimet SDN-pakotelistalle merkittyjen iranilaisten henkilöiden ja yritysten kanssa.

Yhdysvallat saattoi 5.11.2018 alkavin vaikutuksin voimaan uusia Iranin vastaisia pakotteita, jotka kohdistuvat ennen kaikkia rahoitus-, pankki- ja öljyalaan. Kantaja on niiden vaikutuspiirissä, ja tästä syystä sen pääsy maailmanlaajuisista pankkien välistä tiedonsiirtoverkkoa hallinnoivan Society for Worldwide Interbank

Financial Telecommunication (SWIFT) –nimisen Belgian oikeuden mukaan perustetun osuuskunnan tiedonsiirtoverkkoon keskeytettiin 12.11.2018 alkavin vaikutuksin.

Vastaaja irtisanoi 16.11.2018 päivätyllä kirjeellä kaikki sopimukset päättämään välittömästi [– –]. Vastaaja lähetti samana päivänä ainakin neljälle muulle asiakkaalle, joilla on yhteyksiä Iraniin ja kotipaikka Saksassa, samansisältöisiä irtisanomiskirjeitä. **[alkup. s. 4]**

Kaikille yhtiöille on yhteistä se, että myös ne on merkitty Yhdysvaltojen SDN-pakotelistalle. Vastaaja irtisanoi sopimussuhteensa yhteensä kymmenen sellaisen yrityksen kanssa, joilla on yhteyksiä Iraniin.

Kantajan vireille panemassa väliaikaista turvaamistoimea koskevassa menettelyssä Landgericht Hamburg (Hampurin alioikeus) määräsi 28.11.2018 antamallaan tuomiolla [– –] väliaikaisen turvaamistoimen, jolla se velvoitti vastaajan täyttämään voimassa olevat sopimukset säännönmukaisen irtisanomisajan päättymiseen asti. [– –]

Vastaaja suoritti 11.12.2018 päivätyllä kirjeellä [– –] uuden irtisanomisen. Ote kyseisestä kirjeestä on seuraavansisältöinen:

”– – olimme 16.11.2018 päivätyllä kirjeellä irtisaneet jäljempänä mainittuja palveluja koskevat sopimukset päättämään välittömästi. Varmuuden vuoksi irtisanomme ne täten myös päättämään lähimpänä säännönmukaisen irtisanomisajan mukaisesti mahdollisena ajankohtana.”

Säännönmukaiset irtisanomisajat päättyivät eräiden sopimusten osalta jo 25.1.2019, 10.2.2019, 13.3.2019, 10. ja 25.9.2019 sekä 30.1.2020. Muut sopimukset ovat voimassa vielä 22.8.2020 tai 7.1.2021 asti.

Kantaja vaati ensimmäisessä oikeusasteessa, että vastaaja veloitetaan jättämään kaikki sopimuksen kohteena olevat linjat kytketyiksi kantajan vapaasti käytettäviksi.

Landgericht (alioikeus) velvoitti vastaajan täyttämään sopimukset kunkin sopimuksen säännönmukaisen irtisanomisajan päättymiseen asti ja hylkäsi kanteen muilta osin. Se katsoi, että vastaajan suorittama oikeusriidan kohteena olevien sopimusten säännönmukainen irtisanominen oli tehokas. Irtisanominen ei ole asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan vastainen.

Kantaja on hakenut tuomioon muutosta siltä osin kuin kanne oli hylätty. Kantaja pysyy käsityksessään, jonka mukaan vastaajan suorittama säännönmukainen irtisanominen on asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan vastainen ja siten tehoton.

Alioikeuden tuomion julistamisen jälkeen vastaaja on kytkenyt yhden oikeusriidan kohteena olevista linjoista irti verkosta 10.2.2019 säännönmukaisen

irtisanomisajan päättymisen perusteella. Kaikki muut linjat ovat vielä tällä hetkellä kytkettyinä verkkoon. [alkup. s. 5]

II.

Oikeusriidan ratkaisu riippuu tietyn kolmannen maan lainsäädännön ekstraterritoriaalisilta vaikutuksilta sekä siihen perustuvilta tai siitä aiheutuville toimilta suojautumisesta 22.11.1996 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 2271/96 (EYVL L 309, 29.11.1996, s. 1), sellaisena kuin se on muutettuna 6.6.2018 annetulla komission delegoidulla asetuksella (EU) 2018/1100 (EUVL L 199, 7.8.2018, s. 1), 5 artiklan 1 kohdan tulkinnasta. Ennen kantajan valituksen ratkaisemista asian käsittelyä on tämän vuoksi lykättävä ja Euroopan unionin tuomioistuimelle on esitettävä SEUT 267 artiklan ensimmäisen kohdan b alakohdan ja kolmannen kohdan mukaisesti ennakkoratkaisupyyntö.

Asianosaisten erimielisyys koskee sitä, onko 11.12.2018 suoritettu säännönmukainen irtisanominen [–], jolla vastaaja haluaa lopettaa liikesuhteensa kantajan kanssa, tehokas. Oikeus näiden sopimusten, joihin sovelletaan Saksan oikeutta, säännönmukaiseen irtisanomiseen perustuu riidattomasti vastaajan yleisiin toimitusehtoihin.

Kantajan käsityksen mukaan irtisanominen on asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdan vastainen ja siten tehoton. Vastaaja katsoo, ettei asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohtaa ole rikottu.

1. a) Ensimmäinen ennakkoratkaisukysymys

Kantaja väittää, että vastaajan suorittaman irtisanomisen ainoana motiivina on ollut välttää Amerikan Yhdysvaltojen asettamien toissijaisten pakotteiden noudattamatta jättäminen. Kantaja ei kuitenkaan ole osoittanut, että Yhdysvalloista olisi ennen irtisanomista annettu viranomaisten tai tuomioistuinten suoria tai välillisiä määräyksiä. Oberlandesgericht Köln (Kölnin ylioikeus) on eräissä 7.2.2020 antamassaan tuomiossa [–] katsonut, ettei asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohtaa edes lainkaan sovelleta tällaisessa tilanteessa. Asiaa käsittelevä jaosto ei yhdy tähän käsitykseen vaan pitää toissijaisten pakotteiden pelkkää olemassaoloakin riittävänä, koska vain siten voidaan panna tehokkaasti täytäntöön asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdassa säädetty tällaisten pakotteiden noudattamisen kieltö.

b) Toinen ennakkoratkaisukysymys

Säännönmukainen irtisanomisoikeus, johon vastaaja vetoaa, ei edellytä mitään irtisanomisperustetta. Vastaaja katsoo, ettei asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohta millään tavoin muuta asiaa, koska säännöksessä jätetään vastaajalle

elinkeinonharjoittajalle kuuluva vapaus lopettaa liikesuhteensa kantajan kanssa milloin tahansa **[alkup. s. 6]**. Asia ei siten riipu vastaajan motiiveista.

Vastaaja tukeutuu tältä osin 7.8.2018 päivättyyn komission asiakirjaan ”Ohjeet – Kysymyksiä ja vastauksia ulkomaisen lainsäädännön vaikutukset estävän säädöksen päivittäminen” (C/2018/5344, EUVL C 277 I, 7.8.2018, s. 4–10).

Näiden ohjeiden 5 kohdassa todetaan seuraavaa:

”Velvoittaako ulkomaisen lainsäädännön vaikutukset estävä säädös EU:n toimijat harjoittamaan liiketoimintaa Iranin tai Kuuban kanssa? Miten niiden odotetaan suhtautuvan liitteessä lueteltuun ekstraterritoriaaliseen lainsäädäntöön ja ulkomaisen lainsäädännön vaikutukset estävään säädökseen?”

EU:n toimijat voivat vapaasti harjoittaa liiketoimintaa parhaaksi katsomallaan tavalla unionin oikeuden ja sovellettavien kansallisten lakien mukaisesti. Ne voivat siis vapaasti valita, aloittavatko, jatkavatko tai lopettavatko ne liiketoiminnan Iranissa tai Kuubassa ja harjoittavatko ne toimintaa jollakin talouden alalla arvioituaan ensin itse taloudellista tilannetta. Ulkomaisen lainsäädännön vaikutukset estävän säädöksen tarkoituksena on nimenomaan varmistaa, että tällaiset liiketoimintapäätökset tehdään vapaasti eli että EU:n toimijoita ei pakoteta noudattamaan liitteessä lueteltua ekstraterritoriaalista lainsäädäntöä, jonka sovellettavuutta EU:n toimijoihin unioni ei tunnusta.”

Useat Saksan tuomioistuimet käsittävät tämän vastauksen samalla tavalla kuin vastaaja siten, että vastaaja saa milloin tahansa käyttää sopimuksen mukaista oikeuttaan sopimusten irtisanomiseen tarvitsematta ilmoittaa perusteita. Oberlandesgericht Köln (Kölnin ylioikeus) on 1.10.2019 antamassaan välipäätöksessä [– –] [jossa tuomioistuin toteaa alustavana käsityksenään, ettei valitus voi menestyä] omaksunut nimenomaisesti näkemyksen, jonka mukaan sopimuksen irtisanominen on mahdollista myös sellaisten motiivien vuoksi, ”joiden taustalla on Yhdysvaltojen ulkopolitiikan vaikutus”.

Asiaa käsittelevä jaosto pitää asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdan tällaista tulkintaa mahdollisena komission vastauksen mukaisesti mutta katsoo myös tässä yhteydessä, ettei säännös siinä tapauksessa täytä tarkoitustaan. Sen vuoksi tuntuisi järkevämmältä tulkinta, jonka mukaan irtisanominen, jonka ratkaisevana motiivina on Yhdysvaltojen asettamien pakotteiden noudattaminen, on asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdan vastainen. Jos toimenpide sen sijaan perustuu puhtaasti taloudellisiin näkökohtiin, joilla ei ole konkreettista yhteyttä pakotteisiin, se ei ole asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdan vastainen, sillä muussa tapauksessa **[alkup. s. 7]** liikesuhteita Iraniin ei voitaisi lopettaa milloinkaan. Saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa on yhdytty tähän näkemykseen [– –].

Tästä tarkastelutavasta olisi seurauksena se, että vastaajan olisi poikkeuksellisesti ilmoitettava motiivinsa irtisanomiselle ja joka tapauksessa selitettävä ja tarvittaessa todistettava, ettei päätöstä sopimuksen lopettamisesta ole tehty sen vuoksi, että muussa tapauksessa olisi syytä pelätä haitallisia seurauksia Yhdysvaltojen markkinoilla. Ilman tällaisia ilmoituksia ei ole mahdollista todeta, onko irtisanominen asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdan vastainen.

c) Kolmas ennakkoratkaisukysymys

Asiaa käsittelevän jaoston käsityksen mukaan asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdan vastainen irtisanominen on tehoton. Saksan siviilioikeuden mukaan tämä johtuisi siviililakikoodeksin (Bürgerliches Gesetzbuch) 134 §:stä. Säännöksen sanamuoto on seuraava:

”Laissa säädetyn kiellon vastainen oikeustoimi on mitätön, jollei laista muuta johdu.”

Asiaa käsittelevä jaosto pitää asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohtaa tässä tarkoitettuna laissa säädettyä kieltona.

Asetuksen N:o 2271/96 9 artiklassa säädetään kuitenkin, että jäsenvaltioiden on päätettävä tämän asetuksen asianomaisen säännöksen rikkomisesta aiheutuvista tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista seuraamuksista. Saksan liittotasavalta on ulkomaankaupasta annetun asetuksen (Außenwirtschaftsverordnung, AWV) 82 §:n 2 momentin 1 kohdassa, luettuna yhdessä ulkomaankaupasta annetun lain (Außenwirtschaftsgesetz, AWG) 19 §:n 4 momentin 1 kohdan 1 alakohdan ja 6 momentin kanssa, säätänyt asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdan rikkomisen hallinnolliseksi rikkomukseksi, josta määrätään enintään 500 000 euron seuraamusmaksu.

Kun otetaan huomioon vastaajalle sen sulkemisesta Yhdysvaltojen markkinoilta aiheutuvan taloudellisen vahingon uhka, saattaisi olla pidettävä kohtuuttomana sitä, että vastaajaa estettäisiin lopettamasta sopimussuhteensa kantajan kanssa sen sijaan että sille (vain) määrätään seuraamusmaksu. Lisäksi kyseisen säännöksen välittömänä tarkoituksena ei asiaa käsittelevän jaoston käsityksen mukaan ole kantajan suojaaminen. **[alkup. s. 8]**

d) Neljäs ennakkoratkaisukysymys

Neljäs ennakkoratkaisukysymys liittyy siihen, mitä edellä on viimeksi todettu.

Asiaa käsittelevän jaoston käsityksen mukaan toissijaisten pakotteiden noudattamisen kieltä aiheuttaa kahdesta huonosta vaihtoehdosta valitsemisen pulman vastaajan kaltaisessa tilanteessa oleville EU:n toimijoille, joiden suojaaminen on asetuksen johdanto-osan mukaan asetuksen tarkoituksena. Jos ne noudattavat unionin oikeutta, niitä uhkaa sulkeminen Yhdysvaltojen markkinoilta,

ja jos ne noudattavat pakotteita, ne rikkovat unionin oikeutta. Kun otetaan huomioon Yhdysvaltojen pakotteiden vahva tosiasiallinen vaikuttavuus, EU:n toimijoita uhkaavat huomattavatkin taloudelliset menetykset niiden noudattaessa unionin oikeutta. Telekom-konserni hankkii 50 prosenttia liikevaihdostaan Yhdysvaltojen markkinoilta. Asiaa käsittelevän jaoston käsityksen mukaan asetuksen N:o 2271/96 6 artiklassa säännelty oikeus vahingonkorvaukseen ei kompensoi tätä riskiä riittävästi. Sama koskee asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 2 kohdan mukaista mahdollisuutta poikkeuslupien antamiseen. Kun otetaan huomioon, että asetuksen tarkoituksena on estää toissijaisten pakotteiden kohdistaminen EU:n toimijoihin, lupakäytännön on oltava ennemminkin tiukka, minkä vuoksi lienee olemassa jonkin verran perusteita sen puolesta, ettei pelkkä taloudellisten menetysten uhka ole tältä kannalta riittävä. Näillä perusteilla asiaa käsittelevällä jaostolla on epäilyjä siitä, onko huomattavien taloudellisten menetysten uhatessa Yhdysvaltojen markkinoilla sen yleinen kieltäminen, että näiden uhkien torjumiseksi luovutaan – kaiken lisäksi taloudellisesti merkityksettömästä – liikekumppanista, yhteensopiva Euroopan unionin perusoikeuskirjan 16 artiklassa turvatun elinkeinovapauden ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 52 artiklassa vahvistetun suhteellisuusperiaatteen kanssa.

2. Ennakkoratkaisukysymysten vaikutus pääasian ratkaisuun

Ennakkoratkaisukysymyksiin annettavat vastaukset vaikuttavat jaoston käsiteltävänä olevan oikeusriidan ratkaisuun, koska vastauksista riippuu, onko vastaajan suorittama säännönmukainen irtisanominen tehokas vai tehoton. Oikeusriidan ratkaisemisessa ei voida soveltaa Saksan ulkomaankauppa-asetuksen (Außenwirtschaftsverordnung, AWW) 7 §:n ensimmäistä virkettä, johon kantaja on myös viitannut. **[alkup. s. 9]**

AWV:n 7 §:n ensimmäisessä virkkeessä säädetään seuraavaa:

Sellaisen ilmoituksen antaminen ulkomaankaupassa, jolla kotimainen toimija osallistuu toista valtiota vastaan kohdistettuun kauppasaartoon (saartoilmoitus), on kielletty.

Siitä riippumatta, onko irtisanomisilmoituksessa edes kyse tässä säännöksessä tarkoitettusta saartoilmoituksesta, säännöksen soveltamisala ei asiaa käsittelevän jaoston mielestä ole asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdan soveltamisalaa laajempi, mikä merkitsee sitä, että jos vastaajan suorittama säännönmukainen irtisanominen on asetuksen N:o 2271/96 5 artiklan 1 kohdan mukaan tehokas, se ei ole myöskään AWW:n 7 §:n ensimmäisen virkkeen vastainen.

[– –]